

УДК [911.3:338.439:631.147:502.17](477.44):303.6
DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2024.eco.5-56.10>

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Петровська М.А., Петровський С.В., Попик О.О.
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів
petrovskamy@gmail.com, sv.petrovskyi@gmail.com, dafa6566@gmail.com

Органічне виробництво, здатне дати відповіді на екологічні, економічні та соціальні виклики, є важливим у контексті європейської інтеграції України.

Вінницька область відома своєю сільськогосподарською традицією, має сприятливі умови для органічного виробництва, зокрема, родючі ґрунти та помірний клімат. Станом на 31.12.2023 р. у Вінницькій області працювали 25 операторів, сертифікованих відповідно до вимог законодавства України і 67 операторів, сертифікованих за стандартом, що еквівалентний органічному законодавству ЄС і NOP. Це найвищий показник серед областей України. Площа сільськогосподарських земель з органічним статусом, сертифікованих за міжнародними стандартами, становила 69 488 га, що дорівнює 18% таких земель України. За цим показником Вінничина поступається лише Київщині (71 442 га). На землі з органічним статусом, сертифіковані відповідно до вимог законодавства України, припадає 2 433 га. У цілому у Вінницькій області сільськогосподарські землі з органічним статусом займають площу 71 921 га, що становить 15,5% таких земель України. Серед органічних операторів найбільшу кількість становлять ті, хто вирощує продукти рослинництва, які не піддаються переробці.

Методом анкетування з'ясували, що 85% опитаних серед цінностей обрали сім'ю, 80% – здоров'я і лише 16,3% – навколишнє середовище. 37,5% дотримуються здорового способу життя. Тема органічної продукції є цікавою для 86,3% опитаних. Найбільше цікавить як відрізнити органічну продукцію від неорганічної (71,3%). Відсоток респондентів, які ставляться до органічної продукції швидше позитивно (37,5%) і дуже позитивно (57,5%) становить 95. Серед переваг органічного виробництва з підказкою 66,3% обирає не містить шкідливих складників і 45% – не забруднює навколишнє середовище. 72,5% вважає, що органічна продукція – це продукція, вирощена натуральним чином без хімії; 51,2% – вирощена за стандартами органічного сільського господарства і 45% – має органічну сертифікацію і маркування. Проведене опитування свідчить, що споживачі мають високий рівень зацікавленості органічними продуктами, хоча багато з них обмежені в купівлі через завищену вартість і фінансову неспроможність, а також їм бракує інформації щодо переваг цієї продукції та точок продажу. Вінницька область належить до перспективних регіонів для розвитку органічного виробництва в Україні. *Ключові слова:* органічне виробництво, органічна продукція, довкілля, органічні землі, оператор, споживач.

State and prospects of organic production development in the Vinnytsia region. Petrovska M., Petrovskyi S., Popyk O.

Organic production, which can respond to environmental, economic and social challenges, is important in the context of Ukraine's European integration.

Vinnytsia region is known for its agricultural tradition and has favorable conditions for organic production, including fertile soils and a temperate climate. By the time of 31.12.2023, there had been 25 operators in Vinnytsia region certified in accordance with the requirements of Ukrainian legislation and 67 operators certified to a standard equivalent to EU organic legislation and NOP. This is the highest figure among Ukrainian regions. The area of agricultural land with organic status certified according to international standards amounted to 69,488 hectares, which is equal to 18% of such land in Ukraine. By this indicator, Vinnytsia region is the second only to Kyiv region (71,442 hectares). The land with organic status, certified in accordance with the requirements of Ukrainian legislation, accounts for 2,433 hectares. In general, agricultural land with organic status in Vinnytsia region covers an area of 71,921 hectares, which is 15,5% of such land in Ukraine. Among organic operators, the largest number falls on those who grow crop products that are not processed.

The survey found that 85% of respondents chose family as their value, 80% chose health, and only 16,3% chose the environment. 37,5% adhere to a healthy lifestyle. The topic of organic products is interesting for 86,3% of respondents. Most people are interested in how to distinguish organic products from non-organic ones (71,3%). The percentage of respondents who have a rather positive (37,5%) and very positive (57,5%) attitude towards organic products is 95%. Among the advantages of organic production, 66,3% of respondents choose the fact that it does not contain harmful ingredients and 45% – that it does not pollute the environment. 72,5% believe that organic products are products grown naturally without chemicals; 51,2% believe that they are grown according to organic farming standards and 45% believe that they are certified and labeled organic. The survey shows that consumers have a high level of interest in organic products, although many of them are limited in their purchases due to high prices and financial insolvency as well as lack of information about the benefits of these products and points of sale. Vinnytsia region is one of the most promising regions for the development of organic production in Ukraine. *Key words:* organic production, organic products, environment, organic land, operator, consumer.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів економіки України для забезпечення сталого розвитку суспільства сьогодні є органічне виробництво. Власне органічна детермінанта засвід-

чує наявність соціально-екологічного прогресу в країні, незважаючи на труднощі, спричинені повномасштабною війною РФ проти України. Зважаючи на це, необхідним є створення таких умов для сіль-

ськогосподарських систем, які не лише забезпечуватимуть населення чистими і корисними продуктами, а й прибутком виробника та розвиватимуть дбайливе ставлення до довкілля.

Актуальність дослідження. Розуміння актуальності переходу з традиційних методів ведення сільського господарства на альтернативні, серед яких панівне місце належить органічному виробництву, має вирішальне значення не лише для сільськогосподарського сектору, але й для вирішення інших болючих питань, таких, як стійкість до зміни клімату, збереження біорізноманіття та здоров'я людини. Органічне виробництво, здатне дати відповіді на екологічні, економічні та соціальні виклики, є важливим у контексті європейської інтеграції України. Саме те, що Вінницька область належить до перспективних регіонів для розвитку органічного землеробства в Україні, і послужило для обрання теми дослідження.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Виконане дослідження є частиною науково-дослідної роботи кафедри конструктивної географії і картографії на тему: «Проблеми трансформації природно-антропогенних геосистем західного регіону України в контексті Євроінтеграції», номер держресстрації 0123U102092.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками органічне виробництво в Україні стало свідком значних зрушень із ключовими законодавчими віхами. В Україні 2018 року прийнято Закон «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який заклав основу сталого ведення сільського господарства. Законом визначено п'ять основних напрямів державної політики щодо органічного виробництва [1]: екологічна цілісність (сприяння практикам, які підтримують здоров'я ґрунтів, екосистем і біорізноманіття); збереження біорізноманіття з наголосом на сільськогосподарські системи; добробут тварин за допомогою етичних і стійких методів ведення сільського господарства; узгодження методів виробництва з уподобаннями споживачів; заохочення практик, які сприяють стійкості до зміни клімату та зменшують екологічний слід сільського господарства. Важливим кроком є запуск 2023 року Реєстрів органів сертифікації й операторів у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [2]. Нагадаємо, що 25 травня 2023 року ТОВ «Органік Стандарт» став першим органом сертифікації, акредитованим НААУ для сертифікації за українським органічним законодавством, внесений в офіційний Державний реєстр органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції в Міністерстві аграрної політики та продовольства України [3]. До цього часу виробництво органічної продукції в Україні здійснювали відпо-

відно до стандартів еквівалентних стандартам ЄС та інших країн [4]. З того часу оператори з Реєстру маркують свою продукцію українським державним логотипом. У зв'язку з цим, органічна карта України тепер містить вказівку щодо органа сертифікації: чи то за законодавством України, чи за ЄС, NOP (США) [5]. Станом на 31.12.2023 р. Вінницька область серед лідерів за кількістю операторів згідно обох законодавств, а за сертифікованими органічними землями – згідно законодавства ЄС, NOP. Ці події знаменують важливий прогрес в узгодженні практики органічного виробництва в Україні з міцною законодавчою базою на європейському ринку органічної продукції, позиціонує країну як прихильника сталого та екологічно відповідального сільського господарства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на міжнародне визнання, органічний сектор України і Вінницької області, зокрема, потребує подальшої підтримки для адаптації до нових викликів і зміцнення своєї позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. З цією метою ми проаналізували стан органічного виробництва у Вінницькій області, з'ясували його проблеми, дослідили обізнаність споживачів про органічне виробництво та продукцію за допомогою анкетування.

Новизна. У статті наголошено на перевагах органічного виробництва. Зазначено, що органічне виробництво є сертифікованою діяльністю, яку провадять відповідно до законодавства України і до стандартів еквівалентних стандартам ЄС та інших країн. Простежено динаміку загальної площі органічних сільськогосподарських угідь, кількість органічних операторів і їхню спеціалізацію у Вінницькій області. Методом анкетування з'ясовано знання про переваги органічного виробництва і зацікавленість споживачів органічними продуктами.

Методологічне або загальнонаукове значення. Для реалізації дослідження використовували методи спостереження, що забезпечило збір емпіричних даних; аналіз існуючих наукових джерел і нормативної бази; порівняння для виявлення відмінностей і спільних рис в розвитку органічного виробництва в інших регіонах; польових досліджень для збору даних безпосередньо у Вінницькій області; анкетування споживачів з метою оцінки проблем і перспектив розвитку органічного виробництва.

Викладення основного матеріалу. Вінницька область відома своєю сільськогосподарською традицією, має сприятливі умови для органічного виробництва, зокрема, родючі ґрунти та помірний клімат. Для того, щоб краще зрозуміти сильні та слабкі сторони, недоліки та загрози, які можуть виникати для органічного виробництва досліджуваного регіону, ми провели SWOT-аналіз. Найбільшою загрозою є війна. Багато органічних операторів зазнали збитків через окупацію і прямі влучання, руйнування

об'єктів інфраструктури та зростання цін на допоміжні продукти, паливо і логістику. Основними проблемами на внутрішньому органічному ринку стали порушення ланцюгів постачання, переміщення значної кількості споживачів органічних продуктів до інших областей чи за кордон, зниження купівельної спроможності та падіння попиту на органічні продукти.

Станом на 31.12.2021 р. загальна площа сільськогосподарських земель (органічних і перехідного періоду), сертифікованих за стандартами ЄС і NOP у Вінницькій області становила 2 829 га, у тім числі сільськогосподарські землі з органічним статусом – 2 693 га, працювали 52 органічні оператори. Через рік кількість операторів не змінилася, а площі сільськогосподарських земель, як органічних і перехідного періоду (2 753 га), так і з органічним статусом (2 618 га) зменшились на 2,5–2,8%. Загалом у регіоні працювали 11% операторів України (462) [6].

Незважаючи на труднощі, органічне сільське господарство виявляє більшу стійкість у кризових ситуаціях, ніж традиційне, демонструючи меншу вразливість, ніж інтенсивне виробництво. Позитивним є те, що органічні оператори менше залежать від великих логістичних центрів, оскільки володіють різноманітними каналами збуту, включаючи прямі продажі споживачам. У свою чергу, віддаленість логістичних центрів від виробничих потужностей і проблеми з паливом показали недосконалість довгих ланцюгів поставок у традиційному землеробстві [7].

Станом на 31.12.2023 р. загальна кількість операторів в Україні, сертифікованих відповідно до вимог її законодавства, налічувала 152, з яких 25 працювали у Вінницькій області (16,5%), а сертифікованих за стандартом, що еквівалентний органічному законодавству ЄС і NOP, було 67 [6]. Це найвищий показник серед областей України, який становить 14% її операторів. Окрім цього варто відзначити, що у Вінницькій області суттєво зросла площа сільськогосподарських земель з органічним статусом, сертифікованих за міжнародними стандартами (69 488 га), на які припадає 18% таких земель України. За цим показником Вінничина поступається лише Київщині (71 442 га). Землі з органічним статусом, сертифіковані відповідно до вимог законодавства України (2 433 га), становлять 3% від загальноукраїнських. В цілому у Вінницькій області сільськогосподарські землі з органічним статусом займають площу 71 921 га, що становить 15,5% таких земель України.

Серед органічних операторів Вінничини найбільшу кількість становлять оператори, які вирощують продукти рослинництва, що не піддаються переробці, таких є 40. Органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво) є сертифікованою діяльністю семи операторів. Чотири оператори є виробниками сої. По три оператори займаються оптовою торгівлею хімічними продуктами і вирощують живі тварини або продукти тваринництва, що

не піддаються переробці (продукція бджільництва). Два оператори займаються вирощуванням зернових культур (крім рису, бобових культур і насіння олійних культур). Також працюють оператори, сертифікованою діяльністю яких є розведення тварин; виробництво готових кормів для тварин, що утримують на фермах; оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин; органічне тваринництво (у тім числі птахівництво, бджільництво); вирощування зерняткових і кісточкових фруктів; роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах, переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами тощо [8].

За обсягом імпорту органічної агропродовольчої продукції до ЄС із 125 країн у 2023 році Україна займала п'яте місце з часткою експорту в загальному обсязі 7% і в сукупному – 44,7% [9] та вже шостий рік поспіль залишається в топ-5 найбільших експортерів до ЄС [10]. Вінницька область також робить свій внесок у загальний обсяг експортованої продукції.

У Вінницькій області функціонує Іллінецький аграрний фаховий коледж, утворений 1921 року, який є піонером становлення і розвитку органічного руху в Україні. Завдяки тісній співпраці зі швейцарськими колегами створено Асоціацію виробників органічного виробництва «Біолан Україна» – центр компетенції в галузі органічного сільського господарства. На базі коледжу проводять міжнародні конференції, семінари, численні заходи, які сприяють впровадженню органічних технологій. У рамках проєкту «ЕкоФінЛан Україна» в коледжі вперше в Україні започатковано курс органічного виробництва для студентів, створено матеріально-технічну базу, лабораторію органічного виробництва (контроль якості органічної продукції). У 2020 році на базі коледжу створено регіональний навчально-практичний центр з органічного виробництва сільськогосподарської продукції [11].

Для розвитку інфраструктури та розширення виробництва органічні виробники потребують фінансування та інвестицій, які є обмеженими. Фермери зацікавлені в інформації та консультативній підтримці щодо технологій органічного виробництва та вимог сертифікації. Споживачам бракує інформації про переваги органічного виробництва, а звідти і органічних продуктів.

З метою вивчення як добре споживачі володіють знаннями про переваги органічного виробництва, наскільки цікавою для них є ця тема, у жовтні 2024 р. ми провели опитування за допомогою анкетування. Анкету, яка містить 28 запитань, завантажили у Google Forms. Опитуванням онлайн охопили 80 осіб. Серед опитаних чоловіки і жінки віком 20–29 років становили 11,3%, 30–39 років – 23,3%, 40–49 років – 36,3%, 50–59 років – 17,5%. Найменша частка припадає на респондентів віком понад 60 років. 70% респондентів мають дітей, з них дві дитини у 46,6%. З вищою освітою 65,4% опита-

них. Дохід родини до 15 000 грн. у 41,7% респондентів, від 15 000 до 20 000 – у 22,2%, від 20 000 до 25 000 – у 13,9%, більше 25 000 грн. – у 8,3% респондентів, а 13,9% опитаних відмовилися відповісти на питання. За соціальним статусом переважають працівники в галузі науки, освіти і охорони здоров'я (38,9%) і наймані робітники (27,8%), по 10% – керівники підприємства, установи і домогосподарки.

Дотримуються здорового способу життя 37,5%, а 10% опитаних – не дотримуються, решту відповісти не змогли.

85% респондентів серед цінностей обрали сім'ю, 80% – здоров'я, 45% – людяність і лише 16,3% – навколишнє середовище (рис. 1).

За самооцінкою щодо знання і сприйняття органічних продуктів 33,8% є швидше обізнаними, 31,3% – і так, і ні; на швидше не обізнаний, як обізнаний припадає 25%. Тема органічної продукції є цікавою для 86,3% опитаних. Найбільше цікавить

як відрізнити органічну продукцію від неорганічної (71,3%) (рис. 2).

Відсоток респондентів, які ставляться до органічної продукції швидше позитивно (37,5%) і дуже позитивно (57,5%) становить 95. Серед куплених продуктів на органічні припадає 37,5% (рис. 3).

Серед переваг органічного виробництва з підказкою 66,3% обирає не містить шкідливих складників і 45% – не забруднює навколишнє середовище (рис. 4).

При наявності підказки що таке органічна продукція, 72,5% вважає, що то продукція вирощена натуральним чином без хімії; вирощена за стандартами органічного сільського господарства – 51,2% і має органічну сертифікацію і маркування – 45% (рис. 5).

Ті, що купують часто, і ті, що рідко – врівноважують один одного в межах 30%. 22,5% важко відповісти, а дуже часто купують 7,5% опитаних.

Рис. 1. Загальні цінності цільової аудиторії

Рис. 2. Інформаційні потреби цільової аудиторії про органічну продукцію

Рис. 3. Купівля органічних продуктів у порівнянні з іншими категоріями

Рис. 4. Переваги органічного виробництва (з підказкою)

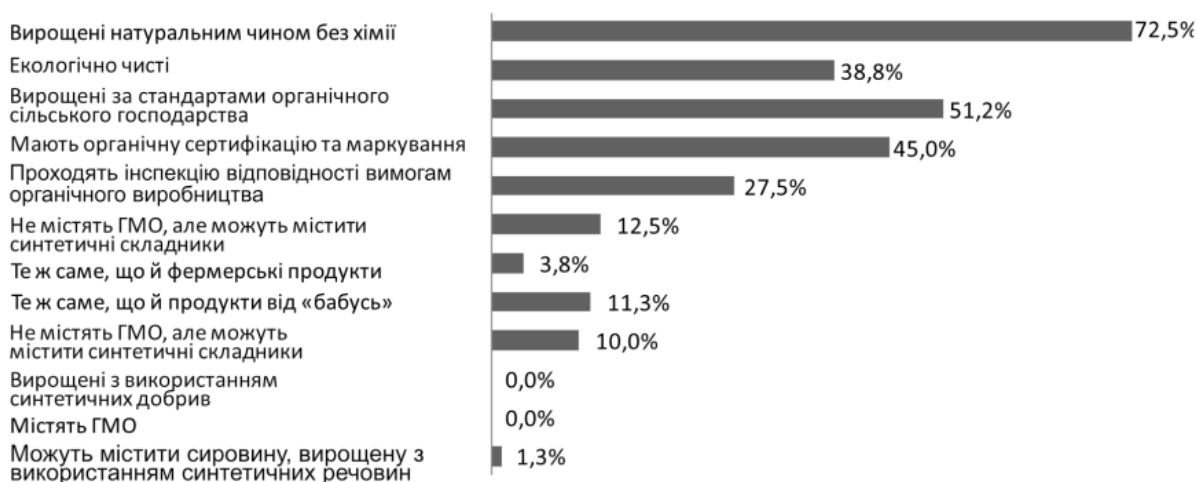

Рис. 5. Знання цільової аудиторії про органічні продукти

Не змінилася споживча поведінка на ринку органічної продукції у 41,3% опитаних, 25% не змогли відповісти, в межах 16% перебувають ті, що стали купувати більше і ті, що менше. За категорією

органічних продуктів, які купували за останні три місяці і готові купувати, переважають овочі, фрукти, ягоди (76,3%), молочні продукти (63,7%), м'ясо, ковбаси (55%).

Найчастіше про органічну продукцію споживачі дізнаються з упаковки (68,8%) та в інтернеті (58,8%) (рис. 6).

Серед проблем органічної сфери 50% назвали високу ціну, а 56,3% зазначили, що мало інформації про органічну продукцію і точки її продажу (рис. 7).

46,3% опитаних купують органічні продукти у фермерських магазинах і 43,8% – в мережових магазинах, супермаркетах і гіпермаркетах. 63,7% респондентів вважає, що точками продажу такої продукції мають бути мережові магазини, супермаркети та гіпермаркети і 61,3% – спеціалізовані магазини органічної продукції. 15% респондентів стверджує, що ціна на органічну продукцію може бути значно дорожчою, а 55% – трохи дорожчою, 12,5% вважає, що органічний статус не повинен впливати на вартість продукції.

Головні висновки. Перехід органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції у правове поле забезпечує євроінтеграційний курс

України. Вінницька область вирізняється площею сільськогосподарських земель з органічним статусом і кількістю органічних операторів, які працюють як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Проведене опитування свідчить, що споживачі мають високий рівень інтересу до органічних продуктів, хоча багато з них обмежені в купівлі через завищену вартість і фінансову неспроможність, а також їм бракує інформації щодо переваг цієї продукції й точок продажу.

Перспективи використання результатів дослідження. Окрім забезпечення нас якісними та безпечними сертифікованими органічними продуктами харчування, наш вибір сприятиме протидії основним екологічним проблемам: зміні клімату, втраті біорізноманіття та екосистемних послуг, деградації земель, забрудненню повітря, води, ґрунту тощо; розвитку сільських територій, підвищенню зайнятості і добробуту населення.

Рис. 6. Джерела інформації про органічну продукцію

Рис. 7. Недоліки органічного виробництва та продукції

Література

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: закон України від 10 липня 2018 року № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення 21.11.2024).
2. Реєстри у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reistry-u-sferi-orhanichnoho-vyrobnytstva-obihu-ta-markuvannia-orhanichnoi-produktsii> (дата звернення 28.03.2024).
3. Інформаційний портал OrganicInfo. URL: <https://organicinfo.ua/stages/> (дата звернення 05.04.2024).
4. Органік Стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/standards> (дата звернення 09.10.2023).
5. Інфографіка. OrganicInfo. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/> (дата звернення 21.11.2024).
6. Інформаційний портал OrganicInfo. URL: <https://organicinfo.ua> (дата звернення 30.01.2023).
7. Громадська спілка «Органічна ініціатива» – інформаційний портал. URL: <https://organicinitiative.org.ua/news/organic-agriculture-more-resilience> (дата звернення 20.11.2023).
8. Клієнти. URL: <https://organicstandard.ua/clients> (дата звернення 21.11.2024).
9. Імпорт органічної агропродовольчої продукції до ЄС. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2024/07/agri-market-brief-23-organic-imports_ua.pdf (дата звернення 21.11.2024).
10. Україна – у топ-5 найбільших експортерів органічної продукції до ЄС. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/ukrajina-u-top-5-paubilshih-eksporteriv-organichnoji-produkciji-do-yes> (дата звернення 21.11.2024).
11. Іллінецький аграрний фаховий коледж. URL: <https://agroelita.info/illinetskyu-ahraryny-fakhovyy-koledzh/> (дата звернення 21.11.2024).